

יחצנים ויחצניות

(אחת מאלפי הבריחות: במילחמת העולם הראשונה קרא מג"ד אוסטרי באונוי גרודו פקורת יום, שהכתיחה חופשה בתחודש לכל מי שלוכד דגל רוס. למחרת היום הביא החייל גולדשטיין דגל רוס ויצא לחופשה. יום אחרי שובו לחזית, הביא שוב דגל רוס. אחרי מיסדרה הכבוד ודיבריי שבה, קרא לו המג"ד אליו ושאל אותו: בסדר, איך חולל מעשייגבורה מפלאים אלה. הסביר היהודי: „גיליתי שבגרוד הרוסי ממול יש יהודי בשם ברקוביץ, והחלטנו להחליף דגלים.“)

חשנו בצורך להוכיח לעצמנו ולעולם שאנחנו יודעים להילחם ולהחרף את פנשנו, וחיפשונו בעבר שלנו את כל סימלי הגבורה האפשריים. זאב ו'בויטנסקי שרי: „למות או לכבוש את ההר — יודפת, מסדה, ביתר“)

אחרי קום המדינה שוב לא היה שום צורך להוכיח למישהו את גבורתנו. פעולות המחותר העברית וקרבנות תש"ח הוכיחו כי הישראלי החדש הוא לוחם למופת. התעורר החשש הפוך: שמא הישראליים הם חיילים יותר מרי טובים, שמא הם מוכנים לכל מעשה גבורה בשדה הקרב, אך אינם מסוגלים ואינם משתוקקים לרסן את עצמם ולהפשידרכים לשלום. האתגר החדש היה איך לקיים מדינה לאורך ימים. איך לנווט את ספינת גורלנו במציאות מסוכנת ואכזרית.

מעשים שנראו לפני כן כמעשייגבורה עילאיים, נראו עתה כאור שונה. הקנאים פתחו בהימור היסטורי חסר-שחר והרהר שואה. הם רצחו את המריואים המתונים (וגם איש את רעהו), הם לא שעו לשום אזהרה סבירה, הם בוז לכל הערכה מציאותית של יחסי הכוחות. במרומי מצדה שילמו השרידים את המחיר עבור הפתקה מטורפת, שהם עצמם פתחו בה.

אחת המעשים, שנראה לפני כן כמעשהיגבורה הראוי לחיקוי, הפך עתה אזהרה מחרידה. ההיסטוריה לא השתנתה, כמוכן. אך המציאות של ימינו משתנה בלא הרף, ואנחנו איתה.

גרמניה מעל כל

ומעניין לעניין, באותו העניין: בגרמניה מתלהט ויכוח על ההימנון הלאומי. יש לו היסטוריה. בתום מילחמת העולם הראשונה ברח הקיסר מגרמניה והתחוללה מהפכה וזוטא. הקיסרות בוטלה, ויחד עימה ההימנון הלאומי: „אשרך, שליט המולדת, עטור זר-הניצחון...“ (המנגינה היתה זהה לזו של ההימנון הבריטי, „אל מלך נצור“). וההימנון הרוסי, „אל נצור את הצאר“)

הרפובליקה החדשה, שלא היתה לאומנית ולא מיליטריסטית, חיפשה הימנון שיתאים לדמוקרטיה החדשה שקמה בעיר ויימאר. היא בחרה ב-1922 בשיר יפה, שנכתב שלושה דורות לפני כן, ב-1841. יש לו כמה בתים, והראשון פותח במילים: „גרמניה מעל לכל / מעל לכל בעולם...“

כפי שכבר הסברתי פעם במדור זה, לא היתה כוונת המחבר לטעון כי הגרמנים הם גזע אדונים או עם נבחר. האיש, הופמן פון פאלרסלבן, חי במציאות שבה היתה גרמניה מחולקת ונשלטת בידי עשרות מלכים, נסיכים, רוכסים ומה עוד, כולם רודנים ריאציוניים, שנאיי החופש והדמוקרטיה. כמו כל אנשי הקידמה הגרמניים בדורו, הוא השתוקק לגרמניה מאוחדת ודמוקרטית. השאיפה לאיחוד גרמניה, כדרך לחיסול הרודניות הקטנות ולכינון הרמוקרטיה, היתה משותפת או לליברלים ולסוציאליסטים כמים כאחד. קארל מארקס ופרידריך אנגלס אימצו אותה גם במאניפסט הקומוניסטי.

כאשר עלה ארולף היטלר לשלטון, לא ביטל את ההימנון. השיר התאים לו מאוד מפני שהבית הראשון כולל סימון „הגבר-לות ההיסטוריים“ של גרמניה, משהו כמו „גרמניה השלמה“. הגברות המוכרים שם היו מעבר לגבולות גרמניה של אז, והיטלר ראה בכך אמתלה טובה לטיפוח שטחים. לכן לא ויתר על ההמנון, אלא הוסיף לו הימנון שני — אותו „שיר הרוסט סל“ עליו, שכתב (כביכול) בידי אש פלד-גותהסער בשם זה, שחי בחברת זונה ונהרג בקטסת-רחוב.

בימי הנאצים קיבל ההימנון הישן משמעות חדשה לגמרי. הוא הפך סמל לתורת הגזע, להשמדת עמים, לאמונה בחיות הגרמנים. גזע אדונים, לתאווה הכיבושים וההתפשטות. אילו ידע זאת הופמן פון פאלרסלבן, היה מתהפך בקיבור. כשקמה הרפובליקה הפרלטרית, לא בוטל ההימנון, אלא הוחלפו הבתים. הבית הראשון, בעל הצביון הלאומי, בוטל, ובמקומו בא הבית השלישי, הדמוקרטי. „אחדות וחוק וחופש / למען המולדת הגרמנית.“

עכשיו נשמעים קולות התובעים להחזיר את הבית הראשון. בין השאר מוזכרים שכוונתו המקורית היתה בהחלט דמוקרטית ומתקרמת.

מבחינת האמת ההיסטורית, זה נכון. אבל האמת ההיסטורית משתנה עם המציאות. אי-אפשר למחוק 12 שנות הרייך השלישי, שנות המילחמה והשואה, שבהן שרו התליינים את המילים האלה. באונוי העולם כולו, „דויטשלאנד איכר אלס“ פירושו: התנשאות לאומנית ותאוות כיבוש. על כן צודקים כל האנשים הטובים בגרמניה — ובראשם הירוקים והסוציאלי-דמוקרטים — המתנגדים בתוקף להחזרת עטרת הבית הראשון ליושנה.

ההימנון לא השתנה. רק המשמעות שלו באונוי בניימינו השתנתה. והיא הקובעת.

פון פאלרסלבן

ומול שניהם — דמותו הטראגית של הצאר ניקולאי, אדם אפסי, עקשן, מוגבל, גנון, נשלט עליידי אשתו הגרמניה המטופשת, הלוש-אופי, בעל רצון טוב — שגרם מתוך טיפשות למילחמת העולם הראשונה, שהורידה מיליונים אלי קבר.

שנית מצדה לא תיפול?

„אשר תקראו לה, רוח הזמנים“ / אינה אלא רוחם של הארונים עצמם / שבה משתקפים הזמנים! כך כתב גתה בפאוסטס, כאשר שם ללעג את מדע-ההיסטוריה.

נזכרתי בפסוק זה כאשר ריאיון אותי לא מכבר היסטוריון על נושא כלשהו, ותוך כדי כך שאל אותי איך נראתה מצדה בעינינו, כשהיינו נערים.

לא היתה לי ברירה אלא להודות שהעיתון הראשון שפירסמתי מימי נשא על שערו את תצלומה של מצדה. זה היה באחד במאי 1946. הייתי בראשית שנות ה-20 שלי, וערכתי את הגליון הראשון של כתביעת שהיכה אז גלים בארץ. הוא נקרא במאבק. על השער התנוסס תצלום הצוק, ומתחתיו הכותרת: „כל הארץ — מסדה!“ (את הכתיב „מצדה“ המציאו רק לאחר מכן).

למה התכוונתי אז? בוודאי לא להתאכזר המונית. להיפך. היינו אז אופטימיים ללא-גבול ומלאים בישותן עצמי. היתה לנו ההרגשה שאין גבול ליכולתנו, שאנחנו יכולים לסדר מחדש את המרחב כולו, ולחולל כל תמורה שנרצה בה. אם כן, מה היתה מצדה בעינינו אז? סמל של מילחמה וגבורה,

היכולת להילחם מעטים מול רבים. כלל לא חשבנו אז על הנסיבות של אותה מילחמה ותוצאותיה.

כמה שנים לפני כן, כשהייתי חבר האירגון הצבאי-הלאומי, שרנו: „היו לנו הגיבורים / בריכוכבא ומקבים...“ ראינו את עצמנו כממשיכים של מסורת עתיקה של גבורה, אשר לוחמי מצדה ואנשי המרד הגדול כולו היו נציגיה המפוראים.

אחר-כך היתה מילחמת-העצמאות, שבענו מילחמה וגבורה. קמה המדינה, עמדנו מול בעיות חדשות וסכנות חדשות. בהדרגה השתנתה המונות-העולם שלי, ויחד עימה תמונת-העבר. הימין הלאומני המשיך לדבר על המקבים, הקנאים ומורדי בריכוכבא, ואילו אני התחלתי לראות אותם כאור אחר לגמרי.

פעם ישבתי אצל יעקב לוינסון, מנהל בנק הפועלים, וגילגלנו שיחה על ההיסטוריה. אמרתי שהקנאים לא היו אלא חבורה של מטורפים, שהכריזו מילחמה אבודה-מראש על העולם כולו, וגרמו להשמדת הקהילה היהודית בארץ. הטריוף של בר-כוכבא השלים את המלאכה.

לוינסון פקח עיניים תמימות וקרא: „מה, אתה רוצה לומר שהיהודים גורשו מן הארץ ויצאו לגלות 2000 שנים בגלל כמה מטורפים?“

היתה זו מחשבה חדשה לגמרי לגבינו, והחלטתי לפרסם גירסה זו בסדרה של מאמרים. נדמה לי שהיתה זאת הפעם הראשונה שמישהו העז לכתוב במדינת-ישראל על מקבים, הקנאים ומורדי בריכוכבא הביאו על עצמם שואה נוראה, בהתקפה של סיחורר דתי-לאומני שהלך וגבר במשך 200 שנים. רמותי שהדבר יכול לקרות שוב בימינו.

לאחר מכן באו מלומדים, היסטוריונים ופרופסורים וכתבו על כך מסות חשובות. הכולט ביניהם היה 'הושפט הרכבי, בעיקבות היועוץ שעבר עליו במילחמת יום-הכיפורים. בכל תישעה כאב עורכים על כך שפופסטיזמים.

אם כן, איך השתנה המיתוס של מצדה בעינינו? מתי? מדוע? תוך כדי שיחתי עם המראיין, פיתחתי את התיאוריה הבאה, המתאימה לדיבריי גתה: כל דור מכיב בהיסטוריה של עמו ושל העולם, ומחפש בו באופן תת-הכרתי את הדרוש לו באותה שעה. המציאות המשתנה של חיו מציגה לו את הבעיות באור חדש, ולאור זה הוא רואה גם את העבר.

לפני קום המדינה היינו זקוקים לסימלי-גבורה. במשך מאות בשנים תוארו היהודים כעם של פחדנים, שאינם מסוגלים להילחם. נכתבו על כך דברים וצויוור על כך קויקטורות ללא ספור. במדיה שהייתה בכך אמת, היא נכעה מן העובדה שלא היתה ליהודים שום סיבה להקריב את עצמם במילחמת של מדינות שלא העניקו להם הרגשה של שותפות ושייכות.

התצלומים הופיעו בכל העיתונים, כעמודים העיקריים, בצבעים וגם בשחור-לבן; נער מחופש כאינדיאני הוליוודי ירד בכבש המטוס, כשהוא מברך את כולנו לשלום. בכותרות נאמר שהנער הזה, „שמש קטנה“, שמו, הוא אינדיאני אמיתי, נכדו של לוחם אינדיאני מהולל ששמו מופיע כסיפרי ההיסטוריה, וגם כן לאם יהודיה כשרה. סיפור מהסרטים.

התצלומים והסיפורים מילאו את הציפי הקטן והצטלמו עימו בגאווה. האורח המכובד התקבל כנסיך, משהו בין המלכה-האם הבלגית ונכדו של המיקארו היפאני.

איך נולד הפלא העיתונאי הזה? פשוט מאוד. את הילד הזה המציא או אנשי יחסי-הציבור של אל-

על, שהחרירו את הסיפורים לכל כלי-התיקשורת. אומנם, אחר-כך התברר כי הנער אינו כל-יך צ'יף, והסבא המפורסם לא היה כל-יך סבא, ועוד ועוד. אך זה מה חשוב? היחצנים השיגו את שלהם.

את המילה „יחצנים“ המצאתי לפני כמה שנים. ביקשתי לקצר את המושג „אנשי-יחסי-ציבור“, אך התכוונתי גם לרמוז כי היחצנים הם היחסנים של ימינו, ובייחוד בעולם התיקשורת.

מאז לכו היחצנים — ובעיקר היחצניות — מחיל אל חיל. הם כותבים כיום חלק גדול מן החומר המתפרסם בעיתונות הישראלית, ואולי את רובו. הם קובעים מה יקרא האורח, מה יראה ומה ישמע, וגם איך ומתי.

קוראי העולם הזה, שלא מצאו בשבועון זה סיקור של המחוזר גבירתי הנאווה (גם המילה „מחוזר“ הומצאה במערכת זו) רשאים לדעת את הסיבה. הנה היא: יחצנית זריזה וחשובה קיבלה על עצמה לקבוע מתי יכתוב כל אחד מעיתוני-ישראל על המחוזר. מכיוון שהעולם הזה אינו אוהב לקבל תכתיבים, הודענו בצער כי לא נכתוב על המחוזר כלל, ולא נצלם אותו.

האמת היא שאני רואה בדאגה גוברת את ההשפעה ההרסנית של היחצנות על כלי-התיקשורת. יחצן מנוסה יכול כיום להכניס כל דבר לכל כלי-תיקשורת, כמעט בלי הגבלה. לעיתים נדמה כי היחצנים הפכו לעורכים האמיתיים של העיתונות. הרדיו והטלוויזיה. העורכים הרישמיים קיימים רק לצורכי ייצוג, כמשתתפים באירועים הניגיים של ועדת-העורכים. את תוכן העיתונים קובעים היחצנים. הם העורכים גם רבות מתוכניות הרדיו והטלוויזיה.

אין לי דבר נגד יחצנות בתחומה הלגיטימי. פוליטיקאי, בימאי, צייר, מוסיקאי מעסיק יחצנים כדי שיעזרו לו להעביר את המסר שלו לציבור. יחצן מקצועי טוב יספק לכלי-התיקשורת מידע אמיתי ולגיטימי, ויקל את עבודתם. יכול להיות בין שני הגורמים שיתוף-פעולה הוגן וסביר.

אך המצב שונה לגמרי. בישראל מופיע מדי יום הר אדיר של עיתונים תפוחים, מוספים, מקומונים, חנימונים. בעיתון-נות המשוברת המצב רומה. מבחינה כלכלית תלויה העיתונות ברובה על המלצה, ויש מחסור משווע בעיתונאים מאומנים, המסוגלים לכתוב עשר מילים רצופות בעברית סבירה בלי שגיאות. יש חיל ריק — ולתוכו פרצה היחצנות. תחת לת מודעות בתשלום, היא מספקת ערימת-חומר מוכן-מראש, כמעט כולו טפל ותפל, לעיתונאים המפוססים אותו בחתימתם.

מבחינה זו אין הבדל בין יחצנות פוליטית (במכתב חריף לשר-הבולשט הודיע ח"כ באלונג...) ובין יחצנות אמנותית (תערוכתה של הצירת ציבוכה מחבולי — ראה תמונה — עוררה התפעלות כללית...). הנה כמעט פורסם. איך אפס. למרות שכמעט הכל אפסי.

איך המצב שונה לגמרי. בישראל מופיע מדי יום הר אדיר של עיתונים תפוחים, מוספים, מקומונים, חנימונים. בעיתון-נות המשוברת המצב רומה. מבחינה כלכלית תלויה העיתונות ברובה על המלצה, ויש מחסור משווע בעיתונאים מאומנים, המסוגלים לכתוב עשר מילים רצופות בעברית סבירה בלי שגיאות. יש חיל ריק — ולתוכו פרצה היחצנות. תחת לת מודעות בתשלום, היא מספקת ערימת-חומר מוכן-מראש, כמעט כולו טפל ותפל, לעיתונאים המפוססים אותו בחתימתם.

מבחינה זו אין הבדל בין יחצנות פוליטית (במכתב חריף לשר-הבולשט הודיע ח"כ באלונג...) ובין יחצנות אמנותית (תערוכתה של הצירת ציבוכה מחבולי — ראה תמונה — עוררה התפעלות כללית...). הנה כמעט פורסם. איך אפס. למרות שכמעט הכל אפסי.

מבחינת הפרטים ההיסטוריים, היה הסרט ניקוליי ואלכסנדר, דרה, שהוקרן בליל-שבת בטלוויזיה, מרויך להפליא.

דמויות הבולשניקים — לנין, טרוצקי, סטאלין והאחרים — היו בסרט עשויים מקרטון, בלי תוכן חי. גם לשאר הדמויות לא היה עומק רב. אחרי הכל, זהו סרט אמריקאי. אך יש לו יתרון אחד: הוא גרם לנו לחשוב בפעם הראשונה על הצד השני של המטבע, מישפחת הצאר, שנרצחה ברם קר (אחרי דיון והצבעה בסובייט) על כל ילדיה — הנער החולה בהמופיליה יחד עם אחיותיו.

כיון שערות הדמויות ההיסטוריות בסרט, נראתה לי מאוד דמותו של גרגורי ראפופטין הנוראי, הניויר השיכור והבואף, שהיה מסוגל בכוחו ההיפנוטי להפסיק את שטף-הדם של הצארביץ' הקטן. השחקן שגילם אותו העניק לדמות זו עומק בלתי-שיגרתית.

אך המעניין מכל היה, בעיניי, כולסנדר קרנסקי. פוליטיקאי אמיתי, שאם נאומים חוצציל-הבוחת ברומה (הכנסת הרוסית דאז), שהועלה לפתע לגדולה על-ידי המיקריות של מהפכת-פברואר 1917. הוא נצמל לסיסמות הישנות של „אמא רוסיה“ ו-„לא לבגוד בצוואת חללינו הצדיקים“, ועל כן לא היה מסוגל לעשות את הדבר האחד שהיה עשוי להציל את המישטר הרמוקרטי מידו הבולשביקים: לעשות שלום לאלתר. עלייך הסתיימה הקריירה שלו בצורה משפילה למדי (שלא תוארה בסרט): הוא ברח לחו"ל כביגריאשה.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

ניגוד מעניין: קרנסקי, הפוליטיקאי, איש-הפרלמנט, היה חסר-אונים בהגיעו לעמדת-המפתח הביצועית. ואילו לנין, התיאור-טיקן, שכתב וגאם כל ימיו, שהתחיל כבר לחשוב שחיייו יתבזבוזו בגולה, ושאיש לא ישמע עליו לעולם — כשנא לפתע הרגע הגדול התגלה לאי-שיבוע עולמי.

שמש קטן